

Acta Occupationis Bohemiae et Moraviae. Die Deutschen in der Tschechoslowakei 1933—1947. Dokumentensammlung. Zusammengestellt, mit Vorwort und Anmerkungen versehen von Václav Král. Nakladatelství Československé Akademie VĚD. Praha 1964, 663 ss. — J. Doležal, J. Křien. *Die kämpfende Tschechoslowakei. Dokumente über die Widerstandsbewegung des Tschechoslowakischen Volkes in den Jahren 1933—1945.* Verlag der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften. Prag 1964, 164 ss.

Pod pierwszym z wymienionych wyżej tytułów ukazał się zbiór zestawionych przez V. Krála dokumentów dotyczących mniejszości niemieckiej w Czechosłowacji w latach 1933—1947. Mniejszość ta była przeważnie czynnym elementem, rzadziej bezwolnym narzędziem podważania od wewnątrz suwerenności czechosłowackiego państwa. Wykonywała one dyrektywy wydawane przez ośrodki dyspozycyjne ze stolicy hitlerowskiej Rzeszy, stała się głównym pretekstem pozbawienia Czechosłowacji niepodległego bytu państwowego oraz uczestniczyła w nieludzkiej dyskryminacji i eksterminacji narodu czeskiego. Postawa mniejszości niemieckiej w okresie hitlerowskiej okupacji odstręczała tragicznie doświadczonych od samej myśli powtórnego ryzykowania możliwości powtórzenia eksperymentu z niemiecką irredentą. Podobnie też sygnatariusze umowy poczdamskiej, w trosce o usunięcie ewentualnego zarzewia przyszłych konfliktów międzynarodowych, zadecydowali o przesiedleniu tej mniejszości do Niemiec. Ten sprawiedliwy i podyktowany wyższymi względami wyrok był niewątpliwie surowy dla objętej nim ludności niemieckiej, jakkolwiek nieporównanie przecież łagodniejszy od losu, jaki zgotowali hitlerowcy narodom podbitej i okupowanej przez nich Europy. Przesiedlona po zakończeniu wojny ludność szybko osiągnęła taką stopę życiową, że jej powrót do miejsc zamieszkania sprzed 1945 r. oznaczałby dla zdecydowanej większości byłych przesiedleńców niemieckich regres socjalny. Mimo to rewizjonistyczna propaganda w NRF stale powraca do sprawy przesiedleń, dramatyzując niepomernie wobec opinii światowej losy objętej nimi ludności i usiłując w ten sposób podważyć słuszność decyzji poczdamskich. Propaganda ta nie sięga jednak do wydarzeń sprzed 1945 r. Wyolbrzymia ona skutki, często świadomie deformuje ich obraz, natomiast całkowitym milczeniem pomija prawdziwe przyczyny owych przesiedleń.

V. Král, znany historyk czechosłowacki zestawił i wydał wybór najważniejszych dokumentów, które umożliwiają głębsze poznanie i właściwą ocenę tego historycznego procesu. Większość spośród 496 dokumentów, zamieszczonych w omawianym tomie, stanowią materiały niemieckie: od instrukcji wydawanych na najniższym szczeblu organizacyjnym mniejszości niemieckiej w Czechosłowacji po dyrektywy Himmlera i protokoły z procesu norymberskiego. Opublikowano też dokumenty dotyczące rozmów czeskich i niemieckich emigrantów w Londynie, na szczególną zaś uwagę zagranicznego historyka zasługują mniej dotąd znane czechosłowackie materiały z okresu powojennego, odnoszące się do przeprowadzonych wtedy przesiedleń ludności niemieckiej. Tylko te ostatnie dokumenty przetłumaczone zostały na język niemiecki. Wszystkie inne opublikowano w języku ich oryginałów.

Wydane w omawianym zbiorze dokumenty oryginalne pochodzą z: Centralnego Archiwum Państwowego w Pradze (SUA), Archiwum Czechosłowackiego Ministerstwa Sprawiedliwości (AMS), Archiwum Czechosłowackiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych (AMZV), Kancelarii Prezydenta Republiki (KPR), Archiwum Państwowego (StA) w Litomierzycach, Archiwum Czechosłowackiego Banku Państwowego (ASB), Archiwum Instytutu Historii Komunistycznej Partii Czechosłowacji (AÚD KSC), Archiwum Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce

i Niemieckiego Archiwum Centralnego (DZA) w Poczdamie. Niektóre dokumenty przedrukowane zostały z wydanych już zbiorów dokumentów, a przede wszystkim z *Akten zur deutschen auswärtigen Politik (ADAP)* i z *Procès des grands criminels de guerre devant le Tribunal militaire international (IMT)*. Zbiór V. Krála, obejmujący całokształt podstawowych dokumentów źródłowych, ma zasadnicze znaczenie dla historyków interesujących się zagadnieniem mniejszości niemieckiej w Czechosłowacji. Studium tych materiałów jest zresztą również nieodzowne dla tych wszystkich, którzy zajmują się w ogóle problematyką niemiecką w latach 1933—1947.

Podobny zestaw dokumentów, tłumaczonych na język niemiecki, przygotowali i wydali staraniem Komitetu Historii Czechosłowackiego Ruchu Oporu J. Doležal i J. Křen. Podany wyżej tytuł, *Walcząca Czechosłowacja*, wyjaśnia już, iż chodzi tu o materiały obrazujące walkę narodu czechosłowackiego w latach 1938—1945 przeciwko hitlerowskim najeźdźcom.

Dokumenty te poza granicami Czechosłowacji są mało znane. W okresie II wojny światowej hitlerowcy dokładali bowiem wszelkich starań, by tłumić i ukrywać przed opinią światową wiadomości o prowadzonej przeciwko nim walce czechosłowackich patriotów. Burzliwy rozwój politycznych wydarzeń w powojennym świecie usuwał również te sprawy na dalszy plan. Wydawcy postanowili zatem wydobyć je na światło dzienne, wychodząc z założenia, iż znajomość tych spraw przyczyni się do pełniejszego poznania narodu czechosłowackiego, a tym samym do pokojowego współżycia. Kierowali się zatem słusznym przeświadczeniem, że najważniejszą sprawą pokojowego współistnienia między narodami służy wzajemne poznanie i rzetelna wiedza.

Zestawione i wydane przez nich w najbardziej reprezentatywnym wyborze dokumenty uszeregowane zostały chronologicznie: od memoriału szefa sztabu armii czechosłowackiej z września 1938 r., w którym to meldował on o pełnej gotowości armii i jej woli walki z hitlerowskim *Wehrmachtem*, wbrew kapitulanczej postawie ówczesnego kierownictwa państwowego Czechosłowacji i zachodnich sygnatariuszy traktatu monachijskiego, aż po tekst ogłoszonej w dniu 11 V 1945 r. przez Klementa Gottwalda odezwy do narodu czechosłowackiego.

Do najbardziej interesujących należą dokumenty obrazujące różne formy walki Czechów i Słowaków z hitlerowskim okupantem: od patriotycznych manifestacji po walkę zbrojną, od bojkotowania okupanta po indywidualne starcia, od systematycznego łamania i obchodzenia jego przepisów po strajki, od form małego sabotażu po zakrojone na szeroką skalę, szczególnie w komunikacji, akcje dywersyjne, od pojedynczych zamachów po walki partyzanckie i zbrojne powstania: słowackie w 1944 r. i czeskie w ostatnich dniach wojny.

Na szczególną uwagę zasługuje szereg opublikowanych po raz pierwszy map i zestawień statystycznych, które opracowane zostały na podstawie dokumentów. Mapy te i zestawienia (osiemnaście tablic z objaśnieniami) przedstawiają m. in. rejony i wyniki działań partyzanckich na terenie okupowanej Czechosłowacji, poszczególne operacje partyzanckie, rozmieszczenie wojsk i urzędów hitlerowskich, dane statystyczne dotyczące uzbrojenia powstańców słowackich i strat zadanych przez nich okupantom itp. Dokumenty te wypełniają niewątpliwie w dużym stopniu lukę, na jaką mógł w tym zakresie natrafiać dotąd — poza Czechosłowacją — historyk zajmujący się problematyką II wojny światowej i antyhitlerowskiego ruchu oporu w Europie.

Janusz Sobczak